

ВИКЛАДАННЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ШКОЛІ – ВАЖЛИВЕ СТРАТЕГІЧНЕ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті підкреслюється необхідність виховання молодого покоління України на християнських моральних цінностях. Аналізується досвід Рівненщини у розв'язанні цього важливого завдання, подаються результати соціологічного дослідження, спрямованого на перевірку ефективності викладання християнської етики в школі. В статті робиться висновок про те, що викладання християнської етики в школі – важливе стратегічне завдання української школи.

Ключові слова: *виховання, моральні цінності.*

The importance of Christian education of Ukraine's young generation is underlined. The experience of moral education of schoolchildren on Christian principles in Rivne region is analyzed. The results of sociological research that prove the effectiveness of Christian education at school are provided. The conclusion that Christian education at school is an important strategic task of the Ukrainian school and society is made.

Keywords: *education, moral values.*

Проблема релігійного виховання, введення і викладання предмету “Християнська етика” в українській загальноосвітній школі є однією з найбільш актуальних і дискутованих в освітньому та релігійному житті нашої держави (2, 4, 6, 7, 8). Особливо розширилася і загостилася дискусія навколо християнської етики останнім часом (5, 9-17). Амплітуда цієї дискусії та число залучених до неї осіб надзвичайно широкі – від Президента України, який під час проведення круглого столу „З любов'ю і турботою до дітей” заявив про намір ввести в загальноосвітніх школах викладання навчального курсу „Етика віри”, Міністерства освіти і науки України, що з 1.09. 2005-2006 н.р. вперше в

історії нашої держави дало дозвіл на викладання факультативного курсу “Християнська етика” й керівників християнських церков, які рішуче виступають за християнську етику в школі. До дискусії залучені і пересічні громадяни України, думки яких різняться в залежності від сімейного, освітнього та релігійного досвіду. Беруть у ній активну участь і журналісти та освітяни різних рівнів, представники різних релігійних конфесій, які ніколи системно не знайомилися з викладанням християнської етики в школі, але вважають себе фахівцями у цих питаннях і залякують пересічних громадян України неіснуючими проблемами, пов’язаними з викладанням християнської етики в школі, на кшталт, що викладання християнської етики в школах сприятиме насадженню християнської релігії, а це заборонено Конституцією України, що християнську етику в школах викладатимуть педагогічно невідгодувані люди, а також священики, а це суперечить чинному законодавству, що дітей вчителі християнської етики силою водитимуть до православних храмів, а в класі може бути протестант, єврей чи представник буддизму, що на уроках християнської етики представників ісламу, інших релігій та атеїстів залучатимуть до християнських таїнств тощо. Ці та інші твердження, не мають нічого спільного з викладанням християнської етики в українській школі, а численні шкідливі стереотипи стосовно цього питання підривають і послаблюють процес духовного відродження в Україні, який значною мірою пов’язується з християнською етикою.

Метою статті є показати важливість та ефективність процесу викладання християнської етики в сучасній українській школі, ознайомити педагогічну громадськість з унікальним досвідом викладання цього предмету в школах Західного регіону, зокрема в Рівненській області, подати результати соціологічного дослідження серед учнів 18 державних загальноосвітніх шкіл м. Рівного, проведеного науковцями кафедр психології та педагогіки ВНЗ Рівненщини.

В умовах розбудови правового демократичного суспільства в Україні відбувається подальше руйнування старих моральних цінностей у житті української нації і пошуки нової етичної концепції [4]. Нинішні суспільні реалії

в нашій державі яскраво демонструють важливість для людей і суспільства міцної, духовно змістовної, вкоріненої в реальному житті системи моральних цінностей. В країні зростає глибоке переконання в тому, що ні економічне, ні політичне життя, ні правові стосунки між людьми не можуть набути цивілізованого характеру і розвитку, доки для них не створена належна етична основа.

Суспільні проблеми і процеси знаходять сьогодні своє відображення в процесі виховання молодого покоління. Шкільна практика доводить, що етичні цінності ще не зайняли належного місця у системі цінностей учнівської молоді. В учнівському середовищі спостерігаються прояви крайнього індивідуалізму, егоцентризму та агресивності, чітко проглядається тенденція, спрямована на досягнення особистого успіху будь-якими засобами, не завжди морально виправданими. Особливу тривогу викликає те, що в ієрархії цінностей школярів цінності культури та моральності займають найнижчі місця. В цих умовах особливого значення набуває формування життєво активного, гуманістично спрямованого громадянина демократичного суспільства, який би у своїй життєдіяльності керувався культурно-національними і вселюдськими цінностями.

За таких умов різко загострюється потреба духовного оновлення суспільства, зростає необхідність зміни цінностей, що мислиться як повернення до засад, які вже існували за межами історичного руху нашого суспільства і становлять історичну традицію українського народу. Трудність трансформації, а особливо заміни моральних цінностей є процесом болісним, що викликає сильний спротив суспільства і окремих його членів. Адже необхідно ламати звичні стереотипи поведінки, замінювати старий спосіб життя на новий, іноді зовсім протилежний. Характерною особливістю сучасного переосмислення багатьох вихідних основ теорії виховання, в тому числі проблеми моральних цінностей, є те, що цей процес здійснюється при наявності в суспільстві вагомій опозиції, що не мітингує на захист комуністичної ідеології, не публікує на її підтримку наукових праць, не вступає

в гострі дискусії за пов'язані з нею принципи, а активно блокує пошуки нових підходів до духовно-морального оздоровлення українського суспільства.

В умовах існування невизначеності щодо характеру і змісту моральних цінностей ряд українських вчених вважають, що християнські цінності – це ті засади, які порятують українську націю [1, 2, 3, 4, 5, 11, 14, 16]. Християнський підхід ґрунтується на вірі в Бога як абсолют Добра. Поняття Бога зрозуміле, доступне і прийнятне всім людям на землі. Ця стратегія визнає гріховну слабкість людини і ставить собі за мету зробити її морально досконалішою. Головним предметом уваги названої стратегії є розвиток сумління людини, що застерігає її від зла, вказує на вчинений проступок щодо моралі, який трактується як гріх. Зразком у цій стратегії є людина, яка служить Богові і Батьківщині і у своїй діяльності вічно прагне до добра на землі і відповідно визначає свої вчинки [1]. Підкреслюючи значимість для України традиційного християнського підходу, слід наголосити, що він пов'язаний з українською ментальністю, ґрунтується на глибоких традиціях, а також є частиною національної та демократичної спадщини. Крім того, новий соціальний ідеал на християнських цінностях передбачає формування особистості, яка могла б морально поводитись в умовах демократії та свободи, здатної до самоконтролю та самообмеження і жити згідно з існуючими в суспільстві цінностями.

Прагнення українського суспільства виховувати молодь на християнських моральних принципах сьогодні реалізовується через введення факультативного курсу “Християнська етика” в загальноосвітніх закладах, який з початку 1990-х років пройшов успішну апробацію в школах Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей, а з 1998 року у загальноосвітніх закладах Рівненщини. Не дивлячись на те, що дозвіл МОН України на введення факультативного курсу “Християнська етика” в школах є довгожданим і позитивним явищем, факультативний статус цього предмета значно знижує його ефективність, оскільки факультатив зазвичай ставиться в школах останнім уроком, коли учні втомлені, за роботу на факультативному занятті учням не

виставляються оцінки, факультатив нижче оплачується, є обов'язковим для відвідування тощо [12].

В областях України, де викладається християнська етика, створено для цього відповідні передумови. Для прикладу на Рівненщині існує необхідна інфраструктура для реалізації виховного потенціалу цього предмету. Викладання здійснюється за програмою, розробленою Львівськими педагогами і адаптованою до умов регіональних особливостей Рівненщини. Програма з християнської етики погоджена з основними християнськими конфесіями та освітніми установами області. Для підготовки вчителів християнської етики у Національному університеті "Острозька академія" створено факультет релігієзнавства, де вчителі отримують спеціальність "релігієзнавство", яка ліцензована і акредитована за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр". Силами педагогів та науковців Львівської, Івано-Франківської, Львівської та Рівненської областей видано навчально-методичні посібники для усіх класів загальноосвітньої школи. В зазначених вище регіонах працюють методичні об'єднання вчителів християнської етики, створені і обладнані кабінети християнської етики.

Постійно відбувається вивчення ефективності викладання християнської етики в школі. Нещодавно кафедрами релігієзнавства, педагогіки і психології Національного університету "Острозька академія" спільно з кафедрою психології Рівненського інституту слов'янознавства було проведено соціально-психологічне дослідження щодо ставлення учнів загальноосвітніх шкіл м.Рівного до факультативного вивчення предмета "Християнська етика". Для проведення анкетування були залучені кваліфіковані шкільні психологи. Анкетуванням було охоплено 546 учнів молодших, середніх і старших класів 18-ти загальноосвітніх шкіл м. Рівного.

Аналіз отриманих відповідей *щодо ставлення учнів до християнської етики* показав, що переважна більшість школярів (86% - учнів молодших класів; 74% - підлітків; 72 - старшокласників) позитивно ставляться до вивчення цього предмету. Байдушких до вивчення християнської етики серед молодших школярів немає зовсім, серед підлітків - 8%, серед старшокласників -

14%. Не можуть визначити своє ставлення: 12% - молодших школярів, 13% - підлітків, 9% - старшокласників. Негативне ставлення до вивчення християнської етики висловила дуже мала кількість учнів: 2% молодших школярів, 4% - підлітків, 4% -старшокласників. Приклади типових варіантів відповідей учнів щодо власного ставлення до предмета (“Дуже люблю цей предмет, хочу ходити на нього кожен день”, “Цей предмет розвиває знання душі”, “Треба, щоб цей урок був обов'язковим для кожного учня”, “Хочу, щоб у нашій школі читали цей предмет” та ін.) демонструють щире відкритість переважної більшості учнів до вивчення Біблії та засвоєння принципів християнської поведінки у суспільстві.

Згідно з результатами опитування *позитивні зміни у своїй поведінці в процесі вивчення християнської етики помітили*: 57% - молодших школярів, 49% - підлітків, 50% -старшокласників. Не помітили таких змін відповідно - 15%, 20% і 28% учнів. Ще не визначились, тобто знаходяться десь на початку процесу позитивних змін, - 26%, 30%, 21% учнів. Таким чином, якщо орієнтуватись навіть на кількість позитивних відповідей на це питання, то ефективність викладання християнської етики, яка вимірюється підвищенням рівня моральності учнів, досить висока - в середньому 52%. А якщо врахувати, що до цієї кількості мають дуже скоро приєднатися учні, які знаходяться на початку процесу позитивних особистісних змін, то кількісний показник ефективності викладання християнської етики в школі може підвищитись до 75-80%.

Невипадковість одержаних високих показників ефективності викладання християнської етики в школі підтверджують результати аналізу відповідей учнів на третє питання анкети: *“Які риси характеру Ви б хотіли виховати в собі?”*, що демонструє досить сильне прагнення підростаючого покоління України до моральної досконалості. Так, більш ніж 55% усіх опитаних учнів бажають виховати в себе усі шість запропонованих анкетною рисою характеру – добропорядність, чуйність, милосердя, відповідальність, працелюбність, слухняність. Для молодших школярів найбільш бажаними виявились такі риси:

добропорядність (69%), милосердя (56%), чесність (56%); для підлітків – чесність (49%), слухняність (47%), працелюбність (42%); для старшокласників – відповідальність (42%), працелюбність.

Як свідчать результати відповідей учнів на четверте питання: *“Чому Вас навчають на уроках з християнської етики?”*, вони дуже добре відчують, що їх прагнення до моральної досконалості задовольняється саме на заняттях з християнської етики, де їх навчають: любові до ближніх (90% - молодших школярів, 74% - підлітків, 83% старшокласників), повазі до людей (відповідно 79%, 57%, 58%), чесності (відповідно 73%, 49%, 44%), любові до Батьківщини (відповідно 56%, 23%, 9%), чемності (53%, 29%, 27%). Від себе учні доповнюють, що на цих заняттях їх навчають: *“боротися зі злом”, “бути хорошим, не дивлячись ні на що”, “боротися з власним егоїзмом”, “мати повагу до себе і до інших”, “як бути справжньою людиною і мати віру в Бога”* тощо. Тобто, майже усі учні, що вивчають християнську етику (особливо молодші школярі), прекрасно відчують її гуманну та високодуховну спрямованість.

На питання анкети: *“Що, на Вашу думку, потрібно змінити для того, щоб дитина отримувала хороше виховання в школі?”* майже половина опитаних учнів (44%) обрали відповідь – збільшити кількість уроків християнської етики (68% молодших школярів, по 33% - підлітків та старшокласників). За організацію добровільної діяльності та покращення відносин між учителями і учнями як шлях до морального вдосконалення висловились відповідно: 52% - молодших школярів, по 24% підлітків та старшокласників та 47%, 56%, 61%. Від себе у відповіді на це запитання учні додали, що бажали б: *“зберегти заняття з християнської етики”, “щоб усі науки, в тому числі природничі, були під кутом християнського зору”*; *“запровадити християнську етику з першого класу”, “дбати не лише про науку, а й про душу”, “проводити християнську етику раз на день, а в суботу - 2 рази”, “щоб християнська етика була не факультатив, а урок”, “зменшити кількість дітей у класах, щоб вчителю було легше спілкуватись з кожним учнем”, “коли етика буде раз на день, то вчителі і діти будуть зближуватись”* та ін.

Подано ще декілька фрагментів відповідей учнів загальноосвітньої школи №19 м.Рівного на запитання про те, що вони думають про уроки християнської етики і як ці уроки допомагають їм у житті.

Юлія М. 7 клас. "Після літніх канікул вчителька сказала, що в нас буде новий урок - християнська етика. "Я подумала: "Ну от, ще один нудний, нецікавий предмет". Але вже після першого уроку змінила свою думку, християнська етика виявилась дуже цікавою, корисною та пізнавальною. Лише після цих уроків я стала по-справжньому вірити в Бога. Золоті вірші та читання Біблії допомогли мені краще зрозуміти життя, розібратися в думках.. ... І взагалі ці уроки стали "островом відпочинку" серед "моря" уроків. Крім того на наших уроках християнської етики ми співаємо, я й подумати не могла, що пісні про Бога можуть бути веселими, життєрадісними, мелодійними... На мою думку, ці уроки дуже потрібні саме у школах, адже в наш час підлітки мають багато вільного часу і тиняються по вулицях без діла. Від цього і аварії на дорогах, виникнення окультних сект, наркоманія, проституція. А вивчення Біблії допомагає розвиватися не тільки духовно, але й розумово, бо ніхто не нав'язує тобі свої думки, отже треба думати самому. Я дуже хотіла б, щоб кожна дитина мала змогу вивчати християнську етику".

Ольга Н., 7 клас. " У сьомому класі у нас з'явився новий предмет - християнська етика, який одразу мене дуже вразив. Після цих уроків мій світогляд дуже змінився. Раніше я могла образити когось і навіть не сприйняти це всерйоз, іноді любила напакостити комусь. Навіть було таке, мені соромно у цьому зізнаватися, що я раділа коли хтось з моїх однокласниць отримував погану оцінку. Але тепер все дуже змінилося. Стало іншим моє сприйняття Бога і гріха. Я навчилася відрізняти те, що від Бога і те що від сатани, а це дуже важливо. Почала набагато краще ставитись до того, що мене оточує. Але найголовніше я навчилася прощати, прощати відкрито і щиро, прощати навіть за те, за що колись можливо побила. А це вже не абищо. На уроках християнської етики ми часто наводимо приклади з життя, і коли я потрапляю у

схожі ситуації, то вже знаю з них вихід. Етика дуже допомагає мені і у школі, і у особистому житті".

Галина Д. 7 клас. "Багато в чому допоміг урок християнської етики для моєї сім'ї. Я почала читати Біблію і те, що прочитую, розповідаю сестрі, мамі, тату і вони разом зі мною полинають в урок християнської етики. ... Цей урок допоміг мені розібратися в моєму житті і я хочу, щоб іще й іншим дітям теж допоміг розібратися, що таке окультизм і багато чого іншого".

Надя З. 7 клас. "Особисто я думала, що цей урок буде не дуже цікавим, але зараз можу з упевненістю сказати, що цей урок — найкраща ідея. Після уроків християнської етики я стала цікавитися Біблією і частіше стала задумуватися про себе, про своє життя. Буквально минулого літа я частіше сварилася з друзями, а тепер все не так, у мене покращались стосунки з мамою. Я дізналась, що не можна гадати і ходити до гадалок і екстрасенсів. Тиждень тому мені запропонували піти до гадалки, сказали, що буде весело і прикольно. Може, трохи раніше я погодилася би, але зараз я знаю: цього не можна робити. Я, звичайно, відмовилась і розказала моїм друзям, що з цього приводу каже Біблія. Уроки християнської не тільки захоплюючі і цікаві, а й дуже повчальні. Я думаю ці уроки прекрасні, адже на них дитина може наблизитись до Бога".

Таким чином, на основі результатів проведеного дослідження, можемо стверджувати, що більшість учнів, які вивчають християнську етику, розуміють духовно-моральний виховний потенціал християнства, відчують його вплив на формування духовно-моральної культури особистості. Залучивши молоде покоління до християнської моралі та етики, суспільство може врятувати її від духовної та фізичної деградації і тим самим забезпечити майбутнє Україні, адже викладання християнської етики в школі веде до виховання духовної особистості, чесного працівника, громадянина, патріота України, непримиренного до корупції, пияцтва, наркоманії, інших проявів аморальності. У ситуації, коли сім'я, церква і громада не виконують належним чином своїх виховних функцій в українському суспільстві, саме школа має стати тим осередком, який провадитиме духовно-моральне виховання молодого

покоління. А для цього християнська етика має стати обов'язковим, а не факультативним предметом в школі, який має вивчатися упродовж усіх 12 років перебування учня на шкільній лаві.

Використана література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. - Полтава: Ред. газ. "Полтавський вісник", 1994. - 191 с.
2. Анісімова Р.О., Бурега В.В. Біблія як методологічне знання: як підійти до нього // Філософія освіти в сучасній Україні. - К.,1997. - С.186-189.
3. Васьків А. "Християнська етика" і "Етика" в школі: pro і contra (Фрагменти) // Наша віра. – 2005. – Червень. – №5. – С.5.
4. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання / Погрібний А., Алексюк А., Вишневський О., Майборода В. та ін. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: Педагогічні концепції. - К.: Школяр, 1997. - С.85.
5. Жуковський В.М. Християнська етика – важливе стратегічне завдання української школи // Рівне Час. – 2005. – №30. – 28 липня – С.7.
6. Ісаєва Г.М. Релігія як фактор гуманістичного навчання і виховання учнів // Філософія освіти в сучасній Україні. - К.,1997. - С.453-455.
7. Камінський Р.В. Релігія як один із факторів формування суспільної свідомості особистості // Філософія освіти в сучасній Україні. - К.,1997. - С. 458-460.
8. Каневська О.Б. Виховання особистості на засадах морально-християнських цінностей в Україні ХУІ -перша половина ХУІІІ ст.: Автореф. канд. пед. наук: 13.00.01 / Луганськ. держ. пед. інст. ім. Т.Г.Шевченка Східноукр. унів. - Луганськ, 1997. - С. 13-14.
9. Коваленко Л. До проблеми релігійної освіти у світській державі (Фрагменти) // Наша віра. – 2005. – Червень. – №5. – С.5, 16.

10. Лебідь Н. Віра за розкладом. Чи потрібен в українських школах новий навчальний курс “Етика віри”? // Без цензури. – 2005. – №21. – 17-21 червня. – С.6
  11. Мельничук А. Християнська етика в школах: як травинка через асфальт // Рівне Час. – 2005. – 4 серпня. – С. 6.
  12. Про вивчення етики у 2005/2006 навчальному році // Міністерство освіти і науки України. – 1/9–436. – 18.08.2005.
  13. Решетніков Ю. “Християнська етика”: процес пішов? // Коментарі. – 2005. – 5 червня. – 2 с.
  14. Сверстюк Є. Стандарти високих частотолів (Про християнську етику в школі) // Наша віра. – 2005. – червень. – №5. – С.4.
  15. Стах В. Віра чи етика? // Україна молода. – 2005. – 27 липня. – С.9.
  16. Уколов В. Контр’ю: Релігійна етика в школі – як довго влада ховатиме голову в пісок? // Інтернет Репортер. – 2005. – 3 липня.
- Яку ж етику викладати? // Експрес. – 2005. –